

ბაზეთი გამოვლის 1999 წლიდან

ილორი

www.ilori.ge

ქართველობის გადასარჩენად
ეროვნული
გილდიონისა

№ 85 (146) 21 სექტემბერი 2010

სახალხო

მოძრაობა

“სამეგრელოს” მოგადის

30 იანვრი

1993 წლის 27 სექტემბერს დაეცა არა მხოლოდ სოხუმი, მაშინ დაეცა სრულიად საქართველო, დაეცა მორალურად, ზნეობრივად, სულიერად, რელიგიურად, ტერიტორიულად...

დაეცა იმიტომ, რომ ბანდიტებისა და მოროდიორების მიერ მოგებული ომი ჯერ არავის უნახავს! დაეცა იმიტომ, რომ გენერალიტეტის დიდი ნაწილი ძირითადად ნაძარცვი ქონების აფხაზეთიდან და სამეგრელოდან გამოტანით იყო დაკავებული!

დაეცა იმიტომ, რომ “მთავარსარდალ” ედუარდ შევარდნაძეს წინასწარ ჰქონდა იგი გაცვლილი თავის საპრეზიდენტო სკამში!

დაეცა იმიტომ, რომ აფხაზეთის ომი გახლდათ საკუთარ ხალხთან ომი, საკუთარ ხალხთან გამართულ ომში კი გამარჯვებული არ არსებობს! დაეცა იმიტომ, რომ ედუარდ შევარდნაძესა და მისი ხროვის ძირითად მიზანს არა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა, არამედ აფხაზეთში მომდლავრებული ეროვნული მოძრაობის დისკრედიტაცია-განადგურება წარმოადგენდა! მას შემდეგ ჩვიდეტი წელი გავიდა, მაგრამ საქართველოში ქართველებისა და აფხაზებისათვის სასიკეთოდ არაფერი შეცელილა. ჯერ შევარდნაძემ აქცია კორუფციული გარიგებების სფეროდ დაკარგული ტერიტორიები, რითაც მეოდურად კლავდა აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს შემოერთების ელემენტარულ შესაძლებლობასაც კი, ხოლო სააკაშვილის ხელისუფლების აგრესიული, უაზრო საერთაშორისო პოლიტიკა და რუსეთთან ურთიერთობათა გაუარესების დანაშაულებრივი სტრატეგია კიდევ უფრო გვაშორებს საქართველოს ტერიტორიული და სულიერი გამოლიანების ისედაც მკრთალი იმედს!

მასალები იხილეთ ჩვენი გაზეთის მე-3-5-7-8 გვერდებზე.

რა ენაზა
ეაზეპალაპლენე
იპარაპი?

კუპური ზოვია

სოდომითა

ავი

ზრახვანი...

კინორეჟისორი რევაზ ჩხეიძე
და მსახიობი თორნიკე
ბზიავა კინოფილმზე
“მაცხოვრის საფლავზე დან-
თებული სანთელი”
მუშაობისას

2

სიკვდილის
ულეჭისილი

დაგით ქობალია 3-10

რა ენაზე გატყველებას იზარებენ?

I საკურნის ებრაელი მეცნიერის იოსები
ფლავიუსის (თუ ვლაბიოსის) ცნობით
„ოუბალები წარმომდგარი იავეტის
შეილის ოუბალისაგან, იწყდებიან იბერ-
ბალ“.

თუბადი ებრაული გამოოქმაა და
ნაწარმოები უნდა იყოს უფრო ადრინდედი
თუბარი-სგან. გვაქვს იმავე, თუ ადრინდედი
ეპოქის ასურული ტაბალი(-თაბალი -
თაბარი), ძერმნული თობელი (-თობერი),
ძერძენი მწერლების შრომებში მოხსენიებული
ტიბარი (-თიბარი) (შეად. ტიბარენები) და გვაქვს ეროვნული (იბერი-
ული) იბერი. აქ საწყისი ბერა ი ე.წ.
მეგრულ ენაზე იგივე მნიშვნელობისაა, რაც
თი(ის). მაგ., ე.წ. მეგრულ ენაზე დღესაც
იტექიან ი ბოში= თი ბოში (ის ბიჭი); ი
საქმე= თი საქმე (ის საქმე) და ა.შ.
რადგანაც ე.წ. მეგრულში ი და თი ერ-
თიდამიავე მნიშვნელობისაა.

წევნი ა აშრით, იბერიულ შიც უფრო
ადრინდელი ფორმა უნდა ყოფილიყო
თიბერი. მივიღეთ ურთიერთ შესატყვისი
ეთნიკური სახელწოდებანი **თუბარი-**
თაბარი-თობერი-თიბარი-თიბერი. ცხა-
დია, ეს ტერმინები მოდიან უძველესი
ხანიდან და მათი საქოთო (თავდაპირეველი)
ფორმა უნდა ყოფილიყო თახმოგზურმე-
ტყველების დროინდელი **თუ ბე რომელი-**
იც შემდგომ სხვადასხვანიარად გახ-
მივნანდა სხვადასხვა ენაზე. რას უნდა ნიშ-
ნავდეს ეს არქაული ხანის წინადაღება?

თუ ბეტერათა კომპლექსი, როგორც ზე-
მოთ აღვნიშნეთ, **თოვლისაც** (რაც ნათელის
სიბორდოა) ნიშნავს, თავსაც და **სრულსაც**
(სრულყოფილსაც); **ბე** - ბმას, მეტკიდრეო-
ბის უწყვეტობას, ანუ შეიღლს; **რე** = რე-
კიდევ - **არის-ს**. მათინ წინადადება **თუ ბე**
რე შეიძლება ორი მნიშვნელობით წარ-
მოვიდგინოთ:

1. ნათელი მემკვიდრე არის, ან ნათელ
მემკვიდრედ ყოფიერი, ან კიდევ
გრონათული მემკვიდრე.

2. ጥወጋ ዘመኑን የሚያስፈልግ አገልግሎት ተወስኗል (አገልግሎት ተወስኗል) በመሆኑ የሚያስፈልግ አገልግሎት ተወስኗል ይመለከታል.

კიდევ, შეთაურად ყოფიერი შეგვიძლება. თუ დავჭრებოთ იოსები ფლავიუსს თუბალიც მის მემკვიდრეთა, ანუ თუბალის თავაცია, მრავალრიცხვან

მეტყველებთა ეთნარქია.
ქართის ეტიმოლოგიის გარკვევას
ცდილობდა მრავალი მკლევარი, მათ
შორის ცნობილი მეცნიერები – მიხატ
წერეთელი, პროფ. გურაძ ბერიშვილი და
სხვ., მაგრამ, საბოლოოდ, მაინც დაუდ-
გნესლია მისი წარმომავლობა.

ხის ერთი ტანი შეიძლება ორ და მეტი
შტოდ განტოტდეს, მაგრამ, ხშირად, ცენ-
ტრალური უფრო ვითარდება დანარ-
ჩენებთან შედარებით. თუ რაღაც მიზეზის
გამო (მეხის დაცემა, ან სხვა მექანიკური
სქემიქვედება) შექერდა ხის (ცენტრალური
ტოტის ზრდა-განვითარება, ფესვებიდან მო-
ცემული ძალით, გვერდითი ტოტები
იწყებენ უფრო ინტენსიურ განვითარებას,
ვიდრე მანამდე ხდებოდა. ეს ბუნებრივი
კანონზომიერებაა და სოციუმშიც
კრკელდება.

ე.წ. ქართველურ ენათა ურთიერთ
შესატყვისი ძირისეული ფორმების ჩასახ-
ვა-განვითარების სიღრმისეული ანალიზი
განჩვენებს, რომ იქმიული ენის ცენ-
ტრალური დედა ტანიდან ამოიზარდა
ერთი სხვა გვერდით ტოტებზე უფრო
ძლიერი ტოტი და ეს მოხდა. ჩვენს წინა-
პართა მეტყველებაში, როგორც ეს რე-
ძირისეული ფორმისაგან თანამედროვე
სიტყვების ჩამოყალიბების სურათიდან
ჩანს, დანაწევრებული ხმოვანი ბეჭრების
საქმისულო მასალად შემოსვლისა და
დამკვიდრების ხანაში. ეს ჩვეულებრივი
ბუნებრივ-ფონეტიკური პროცესია (ერ-
თოდაიმავარ თანხმოვნური ფორმების გახ-
მოვარება მოხდა რამდენადმე განსხვავ-
დელი ხმოვნებით, რამაც გამოიწვია თავი-
დან იქრისლისგან განსხვავეული კილო-
კავური მეტყველება, რომელიც შემდგომ
დიალექტში გადაიზარდა, ბოლოს კი ენად
ჩამოყალიბდა) და აქ ხელოვნური და მა-
ულებელი არაფერია. ამტრი მას იბერებ-
მა ქარდა (აეზარდა, ამოეზარდა) უწოდეს.
ქარდუ (აეზარდა), ქარდი (აეზარდე) პირვე-
ლადი ფორმიდან ქარდა მიღებული სახ-
ელებია. უძველესი ხანიდან ამ სახელ-
წოდებით ქარდი იწოდებოდა, შემდგომ
ქართად წოდებული იქრისეული მოდგმის

ომი. მაგრამ ხშირად ენიბრივ განსხვავებას იყენებდა მოძმე ხალხებს შორის შეფლის ჩამოსაგდებად ვერაგი მტერი. განსაკუთრებით აქეზებდა შედარებით ხალებრიცხოვან ენობრს ძირითადი ეთნოსის წინაღმდეგ, მათი საერთო ძლიერების შესარყვებად (გათოშე და იბატონებს პრინციპი) და ეს დამცყრობელთა ნაცადი ხერხი გამოიყენებული იქნა იბერიის წინაღმდეგ, რომელმაც გასჭრა და **ქარდბა** ეთნიკურმა ჯგუფმა დაიწყო ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის, სპარსეთის წაქეზებით და იბერიის მე-XIV მეფის მირდაგზე II-ის მეფობის შემდეგ ქარდები გამოყენები იბერებს, მაგრამ ექვსი მეფის (ბარაცმანის, კაოს, არმაზარის, ადგრუის ფარსმან-ავაზისა და მირდაგზე) მეფობის შემდეგ ისევ იბერიის შემადგენლობაში დაბრუნდენა. ამის შემდეგ (ერთი-ორი საუკუნე) იბერია ისევ მოვალეა სპარსეთის გავლენის ქვეშ, მაგრამ ეს გავლენა ისე აუტანელი აღმოჩნდა იბერიისათვის, რომ იბერიის უკანასნელი მეფე-ურგენტი აუჯანცედა სპარსეთის, მაგრამ ეს აჯანცება ტრაგიკული აღმოჩნდა, სასტიკად დამარცხება (523 წ.) და გურგენი თავისი მრავალრიცხოვი ამაღლოთ ბიზანტიაში გადაიხედა (ის. ექვთიმე თავაი შვილი, როდის შეიცვალა იბერთა სახელმწიფო ქართველთა სახელმწიფოდ, ჭლი მნათობი, 1948, №8).

საქმაოდ სარწმუნოა, კოუმანოვის აზრი გურგენ მეფისა და ვახტანგ გორგასლის ერთიდაიგვეობის შესახებ. ცხადია, საბეჭდისერო შეცდომის შემდეგ (მოუმზადებელი აჯანყება) გურგენს იძერიაში არ დაედგომებოდა, მას თვისტომნი მოუდებდნენ ბოლოს. ქართლელ ხელისუფალთა აზრით, გურგენის ქმედება იძერითისათვის აღმოჩნდა საბეჭდისერო, თორევე ქართლელებისათვის დადგებითი მოვლენა გახლდათ (ამ შეცდომის, თუ წინასწარ მომზადებული გეგმის საფუძველზე ჩაიგდეს ხელში ძალაუფლება). ხოლო გურგენის (საყოვლეთაოდ ცხობილი ისტორიული პიროვნების) ასეთი შეცდომის შემდეგ განვიდება შეუძლებელი იყო. აღბათ, ამიტომ მოიგონა და განადიდა ქართმა ხელისუფლებმა „ზოქვევა ქართლისა“-ს მემარიანება და ჯუანშერის ქალმით არ არსებული ვახტანგ გორ-

ამ დროიდან, უფრო სწორედ, II საუკუნის დასაწყისში, ქართველის იძერებისგან გამოყოფის შემდეგ, განაწყინებულმა იძერებმა თავის ბიოლოგიურ ძმებს საპატიო სახელი ქარდი (აკზარდე) შეურაცმყოფელი სახელით ქართი (შეერივ) შეუცვალეს. ე.წ. მეგრულ ენაზე, როცა საზოგადოებრივი ჯგუფები ერთიანდებიან, იტევიან აკიათეს, მაგ., „მართალია კონა დო უტევფიში ჯარევე აკიათეს“ (მართალია, კონა და უტევბის ჯარები გაერთიანდენ), ან დიგათეს, მაგ., „მავშაოთვი დიგათეს, თურჭულებს მხარულო“

საბუღენერო დამუშავების მიზანი კერძო [ბულგულების] (ამ მომდევრდები) შეკირიბნენ, იქდეურტეულებს მხიარულად]. მაგრამ ოცა ცხოველთა სხვადასხვა ხროვა იკრიბება, იტყვიან ქართვ (შეერთა, დაერთა). მაგ., „ჩქნი სოფელიშ ჯოგის მეზობელი სოფელიში ჯოგიქ ქართვ“ (ჩვენი სოფლის ჯოგს მეზობელი სოფლის ჯოგი შეერთა) ან კიდევ: „ჯოღორეფიცალო ქართვს დო აკოჭომებს ართანი“ (ძაღლებივით დაერივნენ და დაჭამეს ერთმანეთი). ქართი, ასე უწოდებდნენ იბერები თავის ბოლოგიურ და დვიძლ, მაგრამ მათთან ერთიანობის უარყოფელ ძმას, მას შემდეგ რაც ქარდებმა შექმნეს „არმაზის სეპარატისტული სახელმწიფო“ (იხ. ექვთომე თაყიაშვილი, იქვე). დღესაც ქორთუ-ს უწოდებს ეწ. მეგრელი აღმოსავლეთის ქართველებს. ეს ეთნიკური სახელწოდება ორი სიტყვის კომპოზიტია „ქორთუ“ [ქიბაყო (გა-მოე-ყო)]. ესეც, ჩვენი აზრით ჩაისახა და დაქვიდრდა ორმეტობის ხანის დაწყებისთანავე. ქართი, ქორთუ, როგორც ვნახეთ, არ არის მთლიან სასურველი ეთნიკური სახელი, ცოტა არ იყოს შეურავებელი და მოვალეობის ამიტომ ქარდებმაც არ

დააყოვნები პასუხისმგებელი მიერ გადასახლები არ არის. თავის უფროს მმართველები ისტორიულ კონიკური სახელით იძერი შეუცვალეს ცინიკური სახელით იგერი. ასეთის შესაძლებლობას ადასტურებს უძლიერესი ფონქტიკოსი-აკად. გიორგი ახლევდიანი:

„წმინდა ფონქტიკურად (წარმოების

ადგილისა და რაგვარობის მიხედვით) მასში
(გ ბგერას, კუ) აქვს სამი დადებითი თვისება: უკანასინისმიერობა, მედერობა და ხშულობა; თოთოვეული ამ სამ თვისებათაგან-ით გ შესაძლებელია დაუპირისპირდეს სხვა ბგერებს, რომელთაც ცალ-ცალკე აღეცული ეს თვისება არ გააჩნია, და ამგვარად შეასრულოს სიტყვათ განმასხავა-გავებლის ფუნქცია: უგია-უბია განსხვავდებულია ერთმანეთისაგან გ-სა და პ-ს დაპირისისრებით, მაგრამ გ განსხვავდება პ-სგან მხოლოდ წარმოების ადგილით (პ უკანა ენისმიერია)...“ (გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძველები, 1999 გვ.6).
გ ბგერის ეს თვისება დღესაც ხშირად იქნის თავს ბავშვების ურთიერთ მიმართვაში. მასხოვს ორი თანატოლი ჯუმბერი და ბესიკი, რომლებიც მეგობრობდნენ და ორი დღითაც რომ არ ენახათ ერთმანეთთვის უკვედრისას გადაეცემოდნენ და ასე მოიცითხავდნენ: - როგორა ხარ ჯუმბერია- გუმბერია? - კარგად ბესიკა-გუსიკა, - იყო პასუხი და პირიქით.

თავის მოტყუება იქნება, რომ იძერებდა
და ქარდებდა სიყვარულით დაუმახინჯეს
სახელები ერთმანეთს, მაგრამ, ასეა თუ ისე
ფაქტია და, სურვილის შემთხვევაში
განიცილოვადი.

შემდგომ იბერიდან მეგრელის ჩამოყ-
ალიდებაში განვითარდა შემდეგი
ფონეტიკური მოვლენები: პროგრესული
ასიმილაცია (სახელწოდებაში **იგერი**
საწყისი ი ბერა დამსხავსა კ ბერამ და
მივიღეთ ეგერი); ბერის შეკვეცა (შეკვე-
ცა შუა კ ბერა) და ა.შ. მოკლედ განხ-
ორციელდა შემდეგი ფონეტიკური
ცვლილებები:

ასე ჩამოყალიბდა იბრიდიანი მეგრელი.
V. ასევე ეწ. მეგრელი ენით ირკვევა
ერთ დროს, მის ენიბრივ სივრცეში მყოფი
იბრითა რეგიონული სახელწოდებანი
(კოლხი, მესხი, ლაზი, ჭანი, აფხაზი, აბზილი
სვანი, პენიოხი, დიარხი, ტაოხი, კლარჯი
შავში, კახი, ქართველი, ქართველი, ჟერი, თუში
ფშავი, ხევსური, მრავალი ტოპონიმისა და
პიდრონიმის მნიშვნელობა და წარმო-
მავლობა აღმოსავლეთ-დასავლეთ
საქართველოში.

VI. ქწ. შეკრული ქნით ისსხება ქწ. ქრონული დამტერლობის (მხედრული და ასომთაგრულის) ეროვნულ ნიადაგზე წარმოშობა. ეს საკითხი საქმაო პადემიური დონეზე მაქს შესწავლილი (იხ. ჩემი, კოჩა კოლების ფსევდონიმით, „გველკოლეცური ენის საიდუმლოებანი“) და არავინ მედია-ება მაშინ, როდესაც ქართული დამტერლობის წარმოშობის დღემდე არსებული ექვივა თეორია საკმაოდ არგუმენტირებულად უარყოფილია (იხ. მარიამ ნინიძე ასომთაგრულიდან პირველსახის სკრნ, 2005). თუმცა, მარიამ ნინიძის შეხედულებაც დადაოდ საჭიროა.

30000 არ იცნობან ჩემს ნაშრომს?
საქართველოს მეცნიერებათა
ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტს, ბატონ
თაბაზ გამყრელიძეს აქვს ჩემი აღნიშნული
წიგნი, შეფასებასაც დამპირდა პ-ნი თამაზი
მაგრამ მასზე გაცნობის შემდეგ მითხვა:
მე, მე მეგრული არ ვიციო და მირჩა ენათ-
მეცნიერების ინსტიტუტის თანამშრომ-
ლებისათვის მიმეგმართა. იქ თითქმის
კველა გაცნო ჩემს ნაშრომს, არც არავის
უარესებია, პირიქით, კერავინ შეგვადავებო-
მითხვეს, მაგრამ ოფიციალურ შეფასებაზე
უარი მტკიცეს.

օմօս ցարծա, Ռոտ լցութեալու Քյարոցի
ծցըրկ և լապարակոնցի Ուշրութեալու ծամբվր-
լունիս արքեպոսածեց, Սուրբ մելուցու-
Քյարուց օգնեածա, Ռոմելուց ամ էլլի-
մարութեած Կուզեց Սուրբ ամլուցընդէ.

Ցածրուցմօս տաճախմագ ծոծլութեալու-
լունացէծ Առաջեւլունաց արամեալունաց
լունաց Ենախց ոտարշմեա, լունաց Կուզրունաց
ծցըրկնելունեց, ծցըրկնելունաց Կուզեց, Սուրբ-
լունաց Ենախց, մաշրան Հայուն ծցըրկնելունաց
Սեպա Ենախց արամեալունաց Ծցըրկնելունաց
արամեալունաց Ենախց առաջեւլունաց
առաջեւլունաց Հայուն Ենախց առաջեւլունաց

იქნებათ დაბადების ტექსტშია ის
საიდუმლო, რომელიც იტყვის რომელ
ეხაზე დაიწერა ეს უძველესი თხზულება.
სანამ ამის გარევას შევუდებოდეთ
გავერკვეთ ადამია უფრო სწორი, თუ
ზადამ. მარიამ დედოფლისეულ “ქართლის

ცხოვრებაში” წერია: “იქმნა ადამ მეფე, მღურდელ, წინასწარმეტყუელ, მუნ დასვა დმერთმან საყდარსა პატივითა... და რეზა მას „ზადამ, აპა ესე რა გაუგ შენ მღურდელ, წინასწარმეტყუელ და მთავარ და გამგბელ და ყოველნი დაბადებულნი დაგემორჩილნეს შენ, რათა ხოლო მარტოსა დაგემორჩილნეს და მოგცე ხელმწიფება ყოვლისა, რომელი დავბადე” (იხ. მარიამ დედოფლისეული “ქართლის ცხოვრება”, გვ. 789).

როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, იბერიული ენისა და მისი მოღვაწის ენების ფონეტიკური კანონების მიხედვით, ამ ენათა დექსია იქმნებოდა პრინციპით: თანხმ+ხმ+თანხმ+ხმ+... ასეთი პრინციპის საფუძველი ის არის, რომ თანხმოვანი ბეჭრა არ არსებობს, აბსოლუტურად დამრუჯიდებლად ირაციონალური გ ბეჭრის თანხმლების გარეშე და ამიტომაც თითოეული თანხმოვანი ე.წ. მეგრულში სრულ ხიტებას ქმნის. ამ ირაციონალურ ხმოვანს ახასიათებს მიღრეკილება გახმოვანებისაკენ. მაშასადამე, დაბადებაში დაფიქსირებულ სახელებში, რომლებიც სხვადასხვა ენაზე გადათარგმნის შემდეგ ხმოვანი ბეჭრით იწყება, თავდაირგველად დედანში ამ ხმოვების წინ ჟ (ც) ბეჭრა უნდა მდგარიყო შადამი, შევა, შაბეჭო, შენოში და ა. ჟ. (ჟ) დაც ასონიშნების ერთიანიგვეობის შესახებ ის ჩემი “ძელკოლეური ენის საიდუმლოებანი” 2004, გვ. 163).

გავანალიზოთ დაბადების რამდენიმე
მუხლი:

“შექმნა დმტრომა კაცი, თავის ხატად შექმნა იგი, მამაკაცად და დედაპაცად შექმნა ისინი. აკურთხა დმტრომა ისინი. ინაფორიურეთ და იმრავლეთ, აავსეთ დედამიწა, დაუფლეთ მას, ეპატრონეთ ზღვაში თვეზს, ცაში ფრინველს, ყოველ ცხოველს, რაც კი დედამიწაზე დახოსავს” (დაბ. 1-27-28).”გამოსახა უფალმა დმტრომა მიწისაგან ველის ყველა ცხოველი და ცის ყველა ფრინველი და მიმგვარა ადამის, რომ ენახა, რას დაარქმევდა. რომელ სულდგმულს რას დაარქმევდა ადამი, მისი სახელიც ის იქნებოდა. დაარქვა ადამმა სახელი ყველა პირუტყვა, ცის ფრინველს და ველის ფელა ცხოველს...” (დაბ. 1-19-20). ოუგავეცხობით იბერიული (იგივე ე.წ. მეგრული) ენის უზარმაზარ ლექსიკურ ფონდს (იხ. მ. ძაბაძია, ... შეიძლობოდება), დავინახავთ, რომ მისი ძირისეული ფორმების 75%-ზე მეტი და სამეტყველო ბეჭედის 100%, ყველა სხვა ენებისაგან განსხვავდით, წარმოშობილია ბეჭედაში არსებულ ხმებზე მიბაძვთ. ეს ფაქტი მრავლის მეტყველია და იმას მოწმობს, რომ იბერიული ენა ადამის ენაა და კაცობრიობის თასაბამისან მოთის.

“უფალმა დერთობა ბაზი გააშენა ედემ-ში, ადმისავლეთში და დასვა იქ ადამი, რომელიც გამოსახა” (დაბ. 2-8). ცნობილია, რომ დედანში დაწერილ არქაული ფორმის სიტყვებს სხვადასხვა ენაზე სხვადასხვა ხმოვნებით ახმოვანებდნენ. ასე შეიძლება დაბადების დედანში შადამი და შედემი ორივე შედებული ფორმით წერებულიყო. ასევე ცნობილია, რომ “აფიქსთა უმეტესობა ისეთ დროს არის წარმოქმნილი, რომ ისტორიული, დოკუმენტაციური ძიება მათ ვარ წავიტა, ამის მიხადავად.

გაბატონებულია აზრი, რომ აფიქსები დამოუკიდებელი სიტყვებისაგან მომდინარეობენ; თუ ამჟამად აფიქსები ეწოდება სიტყვის ისეთი ნაწილს, რომელიც თავისთვავად არაუკერს ნიშნავს და მხოლოდ ფუძეს დართული გარეგებულ როლს ასრულებს, წინეთ იგიც მნიშვნელობის მქონე იყო. სხვანაირად, რომ ვთქვათ, ის დაპირისიორება, რომელიც ამჟამად არსებობს ფუძესა და აფიქსს შორის, წინეთ არ არსებობდა, მაშინ, თუ „შეიძლება ითქვას, ყველა ფუძე იყო“ (არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, პროპედვოგრიკული ნაწილი, 1935, გვ. 71).

კუპრი ფილიპი
ფაზისის მეცნიერებათა
აკადემიის წევრი.
(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

ივანე ჯავახიშვილი – ქართველი ერის სტრიკერი

აღნიშვნელ წიგნში დიდი ქართველი
მეცნიერისა და მამულიშვილის, სულმანთი
მეცნიერის ივანე ჯაგახიშვილის მიერ
შეტან საინტერესო მოსახრებია მოუ-
კანილი მეგრული, სვანური და ლაზური
ფენომენის თაობაზე. მეთხველს გაუწყებთ,
რომ პუბლიკაციაში შენარჩუნებულია აფ-
ტორისეული ლექსიგა.

ამ უდავოდ საინტერესო და ღლემდე უცნობ ნაშრომს კთავაზობთ გაზეო “ილორის” მკითხველის.

მეცნიერებს ხეტილების წარწერების
წაკითხვა ჯერ იმიტომ კერძო მოუსერხებდი-
ათ, რომ მეცნიერების განვითარების გარ-
და, რომელზედაც წარწერა ხეტილების და

ასეურულდად არის მოკრილი, სხვა ამ თრ
ენაზე ნაწერი ძეგლი ჯერ არსად არ აღ-
მოჩენილა; ხოლო ტარქულმმებს ბეჭდის
წარწერა იმდენად მოკლეა, რომ იმის
საშალებით რთულ ხატოვან ანბანის
გამოცნობა შეუძლებელია. ხეტელების
ენის ნიმუშები ასურულ ანბანითაც არის
ნაწერი. სახელდობრ თრი ტელ-ამარნას
ნაპოვნი ხეტელ მეფის ტუშრატისა და
ტარწევადარაშის წერილები, და ამ თრ
საბუთის საშალებით ხეტელების ენის
გარეგან აგქტულობის შეიტყობა
მაგრამ ჯერჯერობით გარკვეულ აზრის
გამორქმა ძალიან მნელია. ყურადღების
დირსია რომ ანთროპოლოგიურად
ხეტელები, როგორც კ. შანტრი აღნიშნავს,
ქართველებსავით თავმოკლენი, ანუ
ბრახიკეფალები ყოფილან, მაშასადამე ამ
მხრივ ქართველებისა და ხეტელების
ნათეხაობას წინ არავრი ედობება; მაგრამ
მარტო ეს გარემოება, რასაკვირველია, არ
ქმარა.

თუ შემდევში ურარტელებისა და ხეტელების ენის შესწავლამ გაამართლა მეცნიერების აზრი, რომ მათი ენა ქართულს ან მონათესავე ენათა ჯგუფს ეკუთვნის, მაშინ უძველელი გახდება, რომ მთელი შეამდინარე ერანი და მცირე აზია მთლიად ქართველებისა და მათი მონათესავე მოდგმის ეროვნებასა პქრნია დაყრობილი უკვე 2.000 წ. (ქრ.წ.) მოყოლებული; თავდაპირველად ძლიერება და უპირატესობა ამათა პქრნიათ, მაგრამ თანდათან ამ ადგილებს ახალ-ახალი ჯერ სქმიელთა, ხოლო მერე არიელთა მოდგმის ერგბი შემოესწენებ და ქართველთა მოდგმის ერები ჩრდილოეთისაკენ განდევნებ; უცხო ერები კვალდაკვალ მისდევდნენ ქართველების წინაპრებსა და მათ მიწაწყალს იპყრობდნენ, სანამ ისინი კავასია-აში არ შეიხოსნენ და იქ ზურგი არ გაიმარეს. რომ უუძველეს დროს მცირე აზიაშიც და შეამდინარეთში ერთი მოდგმის ხალხები ბინადრობდნენ, ამას თავის მეცნიერების მხრივ მეცნიერი ანთოროპოლოგები ცნობილი პროფესორი ფონ-ლუშანი (Reisen in Lukien, Archiv, F. Ahthropol. XIX, 31 და სხვა) და ამ ახლო ხანში პროფ. ბ. ჯავახიშვილი (К вопросу об этнологии Малой Азии и Закавказья) ამტკიცებდენ.

დასასრულ თუ ურარტელების ენა
მართლა ქართულ გვეფის ენა გამოდგა,
მაშინ პრ. ვირხვების თარიღი, ვთომც
ქართველები მე-X-ე საუკუნის შემდეგ
უნდა მოსულიყვნენ კავკასიაში, ცრუვდე-
ბა; ასეურულ წყაროებიდან ჩანს, რომ
ურარტელებს უკვე IX-VIII საუკუნეებში
ჩვენს წელთაღრ. ძლიერი სახელმწიფო
პქნითათ, მაშასადამე ადგილობრივად ბი-
ნადრობა დიდი ხანია მოკიდებული უნდა
პქნონდათ და მე-X-ზე გაცილებით ადრე
მოსახურონან

၁၂၃၀ မေ၉၆၈၂

ქართველების უძველესი კულტურა

თვითეული ერის უძველეს პულტურის
შესწავლა რასაკირველია მხოლოდ არ-
ქეოლოგიის და ენათ-მეცნიერების
საშუალებით შეიძლება. სამუშაოროდ
სწორედ იმ ადგილებში, სადაც
თავდაპირველად ქართველები სცე-
ოვრობდნენ, სახელობრ ქალდეასა და კა-
პადუკიას, დედა-მიწის გულიდას ჯერ-ჯერ-
ობით ძალიან ცოტა ნივთებია ამოთხერილი.
ამის გარდა რაკი აქამდისინ არავინ არ
იცოდა, რომ ქართველების თავდაპირველ
სამშობლოდ ქალდეა იყო, ამიტომ იმ
ნაშთებშიაკ, რომელიც უკვე ნაპოვნია.

ქართველ ტომბის წინაპრების ნაწარმოები
არაფის უძებნია. ქალდეასა და კაბადუკი-
ასა, პონტოში და მცირე აზიის იმ ქვეყნებ-
ში, სადაც მჟ-XI-VII-ე საუკ ქართველ
ტომბებს ბინადრობა ჰქონდათ სხვა მოღმე-
ნის ხალხებიც ცხოვრიბდნენ და ეხდა-
იმის გამოცნობა, თუ რომელი ნაშთი
რომელ ერს ეკუთვნის, მეტად ძნელი
საქმეა. რაკი ხალდეას ნაშთები ჯერ არც
ერთ მეცნიერს არ განუხილავს ისე, რომ
იქ ჩვენი ერის უძველეს ნაშთების კვალი
ექვენოს, ამიტომ აქ მხოლოდ ქალდეას
პირვანდელ კულტურის საზოგადო
სურათი იქნება წარმოდგენილი.

მიწიდან ამოთხრილი საგნები
გვიჩვენებენ, რომ უცველეს დროიდანვე
ქალდეაში მაღნეულობის შემცჟავება ძა-
ლიან გაფრცელებული ყოფილა: კველა
უძმებულეს საფლავებში მოიპოვება ბრინ-
ჯაოს, ოქრის ნივთები და ზოგჯერ რენ-
ისაც კი; განსაკუთრებით ბრინჯაო ყოფი-
ლა გაფრცელებული, კედია იარაღები
ბრინჯაოსაგან არის გაკეთებული. რენა
კი იშვიათად გვხვდება საფლავებში. იმ
დროს რენა, როგორც ეტყობა, ძვირფას
მაღნად ითვლებოდა; ეს იქიდანა სჩანს
რომ რენისა მაშინ მხოლოდ სამაჯურე-
ბი, ბეჭდები და სხვა ამგვარივე
სამგაულები უკოტბიათ; ალბათ იმიტომ
რომ ახალი აღმოჩენილი იქნებოდა. მაღ-
ნეულობის გარდა ქალდეაში ქსოვნა და
მქეურქლეობაც გაფრცელებული ყოფილა.
ეს საგნები და სასაფლოები, რომელ ზედაც
ეხლა საუბარი გვაქსეს, არქეოლოგების
აზრით 2.500-1.000 წლებს უნდა ეკუთვნ-
ოდეს ქ. (ძველი) წელთაღრიცხვით.

ძელი კაპადუკიის ნიადაგი
რომელზედაც XI-VII საუკუნეებში ჩვენი
წინამდებარები ცხოვრობდნენ, ვრცელს ულკა-
ნურ ვაკეს წარმოადგენს; სამხრეთით ორ-
პირი განმარტოებული არგას მწვერვალია
აღმართული, ცოტა მოშორებით იმავე
მხრით ტავრისა და ანტი-ტავრის ქედები
მოხსანს. ეს მთები კაპადუკის სამხრეთით
და სამხრეთ-დასავლეთით ზღვუდავენ.
კაპადუკია დაღარულია ღრმა და ვიწრო
ხევებითა; ამ ხეობებზე მოდის ხოლმე
მეტად სახიფათო საგალი გზები. წვერები
იქ ხშირად იცის და ჰაერიც ნოტიოა
ხოლო მთის მდინარეები უხვად არის. ამის
გამო მცენარეც საგმარისია. კაპადუკიის
შეაგულით-ეს საზოგადოდ უწელი ქვეყნაა.
ერთად ერთი წეალი, რომელიც მდინარის
სახელის დირსია, დალისი ანუ ყიზილ ირ-
მაყია. ნიადაგი და ჰაერი ამის გამო
ზაფხულობით აქ მეტად ცხელი და
მშრალია, ხოლო ზამთარი ცივი და მკაცრი
იცის ხოლმე. მხოლოდ ზეიჯუნის წელის
მიდამოებში უხვი მცენარეულობაა, მწვანე
ბალანიანი მინდვრები, ოვალებადაუკვ-
დენებით დაბურული ტყიანი მთები არის;
ებლა კაპადუკიაში ხვნა-თესებას ისე არ
მისდევენ, როგორც მეცხვარეობას: ცხ-
ენების, სახედრების, ცხვრებისა და თხების
აღმართოს და სხვა სამონათა მოშენებას.

ასურულ წყაროების საშუალებით შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რა მდგომარეობაში იყენება ქართველი ტომები მე-XI-VII საუკ. ქორ., მაშინ როცა ისინი კაბადუკიასა და პონტოს ცხოვრობდნენ. რასაც კი გელია ასურელები მხოლოდ მაშინ იხსნებენ უცხოველებს, როცა ვინმეს დაამარცხებდნენ, ან არ და უფრო იშვიათად როცა თითონ ევნებოდათ ხოლმე რამე; ამიტომ ასურული ცნიბები მეტად მოკლე და ერთნაირია; განსაკუთრებით ღმერთების და ღვთელების შესახებ.

ომაიანისა და ცაიცვა-გლეჭის იქანები
გვიამბობენ; ჩვენთვის კი რასაკვირველია
სხვა ნაირი ცნობებია საჭირო; მაგრამ
სულ უარარაობას ესცე დიდი წყალობაა
მით უმეტეს, რომ იმ წყაროებშიც აქა-იქა
გაკვრით თითო-ოროლა გამოსადეგარი
ცნობა მოიპოვება.

ლასაო 1 ოავით 1.100 წ. წარეგოა ძი
პრევენად მუსკებს ანუ მესხებს ისსხინებს
მაშინ ისინი იმდენად დღიურნი ყოფილან
რომ ასურეთის საპრანებლის დაყ-
რობასაც-ენ ბეჭავნენ და ასურელებს
თავიამოღებით ეცილებოდნენ. მესხების
სამეცნიერო რამდენადმე სამეცნიერო იყო
გაყიდვილი, მაგრამ როგორც ამ წარწერი-
ლანა სხანს, როცა კი საჭირო იყო ხოლმე

მესახები ერთობლივად მოქმედობდნენ; ასე
მოიქცნენ ისინი მაგალითად როცა
ასურეთის მოყვე ქვეყნების აღზი და პუ-
რუპეცის დასპერობლად გაემზავნენ

როგორც ეტყმბა მესხების სამოქადაცე
ცხოვრება საკმაოდ დაწინაურებული ყოფი-
ლი და ქალაქებიც ბლომადა პერნიათ
ტიგლატ-პალასარ I (1.100 წ. ქ. წ.) და
შეძლებ სარგო მევე (722-705 წ. ქ. წ.) თა-
ვიათ წარწერებში დიდ კავხნაში არიან
მესხების ქალაქები დავაქციეთ და გა-
დავბუგიოთ (*idid.* I, 19 და II, 75). მცხოვრებნი
შეძლებული ყოფილან: ორივე ზემოდ
დასახელებული ასურეთის ბატონები

გაიძახიან აუკრებელი ქონება და სიმბოლი დიდოვანი წამოვიდეთ დავლადადა. მესხები ან დროს ვაზის მსხვილ და წვრილფეხსა საქონლის მოშენებას მისდევდნენ; ღვინის დაყენებაც ხომა სცოდნიათ. სასოფლო მეურნეობის გარდა მრეწველობა და ხელობაც გავრცელებული ყოფილი განსაკუთრევეთ თითბირის ჭურჭელს თურმე აქთებდნენ მესხები. ეს იქიდანაც სჩანს, რომ აშერ-ნაირ-აბალ მეფის (884-860 ქ.წ.) დროს მესხები ასურეთის ხელმწიფებს ხარკად თითბირის ჭურჭელს ხარებს, ცხვრებს და ღვინოს აძლევდნენ ხოლმე (idid. I, 65). მადნევლობის შემთხვევაში და ღვინის დაყენების ცოდნა განსაკუთრებით-კი ქალაქების არსებობა ამტკიცებს, რომ იმ დროს მესხებს დაწინაურებული მოქალაქობრივი ცხოვრება

ოცდა-ოთხი სამეფო ითვლებოდა. ესენიც როცა საჭირო იყო ხოლმე ერთმანეთს მხარს უქვედნენ (idid. I, 143) მათი ქვეყანა მთიანი იყო; სწორედ აშურ ბანი-პალის ოქმით (idid. I, 171) ტაბაბალები მაღალ და მიუვალ ადგილებში ცხოვრობდნენ მეფებს სატახტო ქალაქები და ციხე-აიმაგრები ჰქონდათ. ტარპუნასი მეფე მაგალ ლითად თავის დედაქალაქედ მაღლიდუს სთვლიდა; იქ იყო მისი სასახლე და იქნა ცხოვრობდა ხოლმე თავისი ცოლითა და შეიღებითა.

ამ დროს ტაბალებში საზოგადოებრივი
განსხვავება და „უსწორმასწორობა გორგების
უკვე არსებობდა: სარგონი მოგვითხრობს
ტაბალების ქვეწის დიდებულები (Prunk
inschrift, K.B., II, 57) – ტყვედ წავიყვანეო
მილიდდუს სამეფოს უმთავრეს სიმაგრედ
ტულგარიმზი ყოფილა: ამ ციხეს იმდენის
ჯარი იცავდა, რომ მარტო აქვდან სარგონ
მეფემ 5.000 მეომარი წამოიყვანა ტყვედ და
მათ ადგილას ასურელი ჯარისკაცები

დაასახლდა (*idid.* I, 63) სამღანასარ II-ლ
დორიდა (860-825 ქრ.წ.) მოყოლებული ტა-
ბალი ასურეთის მოხარეებ რამდენჯერმა-
ყოფილია. ამ შეფის წარწერიდანა სჩაბი-
რომ ხარკს ყოველ წლიურად იხდიდა, მა-
გრამ ხალხი ისე ადგილად არ იხრიდა
ქედსა: სანპერიბ მეცე (705-681 ქრ.წ.)
იძულებული იყო სარგონის მიერ დან-
გრეული და გადაბუგული ციხე ტულ-
გარიმი ხელმეორებ დადო. ამ მცირე ხნის
განმავლობაში ტაბალებს ალბათ იგი
განვიახლებიათ, რადგან სანპერიბი ამ-
ბობს, მე ტულგარიმი ავიღე და მიწასთან
ავასაწორო (*idid.* I, 119).

გავასწორეთ (*idid.* I, 119).
 ტაბაღლები თავიანთ საუკეთესო ჯიშის
 მაღალ ცხენებით იყვნენ განთქმულინი
 აშურბანიანი პალი ამბობს, ტაბაღლს ხარჯად
 მათ ქვეყნის სასიქადულო მაღალი ცხენები
 დავგავს ესეთო (*idid.* I, 171). ძერძებ და რო-
 მაჟელ მწერლების მოწმობითაც ეს ქვეყნა
 განთქმული იყო თავის ცხენებით (**Bochart**
Phaleon III, 11).

Phaleg III, II).

ცხენების გარდა ტაბალი
რასაკვირველია, მაღნეულობითაც იყო
განოქმული; ოუმცა ასურულ წყაროებში
ტაბალისა და სხევა ერების ხარჯი: ვერ-
ცხლი, ოქრო, ტყვია და თითბერი
სალმანასარ II-ის დროს (*idid.* I, 172-2).

ხოლო კერცხლი, ტყვია, **რბილა**, ფერადი
ტანისამოსი, მიწის მოსაგალი, ცხენები და
სახედრები, ხარები და წვრილფეხა
საქონელი ტიგლატ პილასარ III-ს დროს
(idid. II, 21 და 31) ერთად არის მოხსე-
ნიებული, ისე რომ ადამიანი ვერ გაიგებს,
რომელ ხალხს ედო ხარეად. მაგრამ
მაინც ტაბალების მაღნეულობას კვლებან
სახელი ჰქონდა გავარდნილი. მათ კერ-
ცხლისა და ძვირფასი ქვების მაღაროები
ჰქონდათ და საღმანასარ II-მ 837 წელს
სწორედ ეს ტაბალების კერცხლისა და
ძვირფას ქვების მაღაროები დაიყრა (**KB.**
I, 143).

ტაბაძისა და მუსკის მადნეულობის
დახელოვნებულ ნაწარმოგბის ქებას
ებრაელებისამდისაც მიუღწევია. დაბადების
პირველ წიგნის აგტორი დარწმუნებულია
კიდევ, რომ მჭედლობა ტაბაძის
მოგონილი ხელობაა: “თობელი ეს იყო
პეტრიო სუროი, ნათქვამია შესაქმეში
(თავი IV, 22), მჭედელი რვალისა და რეზი-
სისა”-ო. ეზეკიელი კიდევ ტიგორისის გოდე-
ბაში ამბობს: იაგანი, თობალი და მოხოხ
ვაჭრობდნენ შენ ჰორის სულებსა კაცთასა
და ჭურჭელნი რვალისანი მისნეს
სავაჭროდ შენდა (XXVII, 13), ხოლო ეს იმას
ამტკიცებს, რომ ამ ქართველ ტომებს მარ-
ტო თავიანთოვის კი არ უკეთებიათ მად-
ნეული ჭურჭელი და იარაღი, არამედ
ისეთ შორეულ ქვეფანაშიც კი მოქმედდათ
ხოლმე გასახიდად როგორც ტიგორისი.

მოხვევილი. უკავედია, რომ ქართველ ტომბეს მაღნეულობის შემუშავებაში საპატიო დაცაწლი მიუძღვით ძველ განათლებულ კაცობრეობის წინაშე საყურადღებოა, რომ “ჯალის” გარდა ძველს ქართველსა და მის ენის კილოგავებში არც ერთი მაღანის სახელი არ მოიპოვება, რომელიც უცხო ენებიდან კოფილიყოს შეთვისებულის: ოქრო, მეგრულად — მოქრო, სვანურად — ოქრო, დიდოურად — უქრ, უნტოურად — უქრო. ვერცხლი, მეგრულად — ვარჩხილ, კვარჩხილი, დიდოურად — მიცხის, უნტოურად — მიცხი, სვანურად — ვერცხლებ; თიობერი, სპილენძი, მეგრულად — ლინჯი, სვანურად — სპილენძი, სომხურად — პლინძ; რკინა, ლაზურად — ერკინა; ბჟყივი (გომრგი) მთაშმინდელი. ცა 301, საეკლესიო მუზ. გამომც.). მხოლოდ “ჯალი” არ არის ქართველი სიტყვა: იგი მაღალკას ქალაქ “ჯალაშ”-ის სახელისაგან წარმოსდგა, იმიტომ, რომ საშუალო საუკუნეებში ეს მადანი იქიდან გამოკქონდათ ხოლმე (O. Schrader. Die Metalle, 1906, გვ. 98). მაგრამ ძველ ქართველ მწერლობაში ეს სიტყვა არ გვხვდება. ამ დროს ს ხმარობდნენ “გრაბენს”, ანუ “რეპენს”. ამ გვარად უკველა მაღნების სახელები ნამდვილი ქართველია, უცხო ენებითან ნასისტები არ არის:

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

